

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

УДК 351.86:338.2

DOI: 10.24144/2078-1431.2024.2(33).195–207

Галина Капленко,

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки та публічного управління
ORCID: 0000-0003-1651-7904*

Ярослав Конопля,

*доктор філософії в галузі знань
публічного управління та адміністрування,
доцент кафедри економіки та публічного управління
ORCID: 0000-0002-3153-8335
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ПЕРСПЕКТИВИ ПІСЛЯКРИЗОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ

У статті на основі аналізу наслідків світової фінансово-економічної кризи початку ХХІ ст. визначено потенційні тенденції післякризового відновлення, що виникають у межах лібералізації зовнішньоекономічної політики у забезпеченні економічної безпеки держави. Розглянуто питання лібералізації зовнішньоекономічної політики в аспекті виникнення загроз та викликів економічній безпеці держави. Приділено увагу впливу інституційного аспекту на питання ефективного перерозподілу внутрішніх економічних ресурсів, формування нерациональної економічної структури, вирішення проблеми експортозалежності національних економік навіть за умов експортної орієнтації країн та їх участі у спрощенні процедур міжнародної торгівлі. Підкреслюється, що внаслідок розвитку кризи та під час виходу з неї урядові рішення у більшості випадків стосуються політики протекціонізму, які спрямовано на усунення негативних наслідків основних загроз економічній безпеці, що набувають особливої актуальності у період післякризового відновлення національної економіки. Аргументовано, що виправданість застосування політики протекціонізму та її наслідків належить до сфери інтересів виробників та власників, витрати яких є незначними порівняно з витратами держави внаслідок застосування жорстких методів тарифного регулювання, зниження ефективності національної економіки в цілому та окремих її галузей зокрема. Зроблено висновок, що безпосередній зв'язок зовнішньоекономічної політики і протекціонізму в умовах криз загос-

трює проблему, пов'язану із подорожчанням імпорту внаслідок застосування тарифів, що призводить до загального підвищення цін на продукцію національних виробників при одночасному збереженні або навіть зростанні витрат на виробництво продукції.

Ключові слова: зовнішньоекономічна політика, економічна безпека, криза, лібералізація економічних відносин, національна безпека, післякризове відновлення, протекціонізм.

Based on the analysis of the consequences of the global financial and economic crisis of the early twenty-first century, the article identifies potential trends in post-crisis recovery arising from the liberalization of foreign economic policy in ensuring the economic security of the State. The issues of liberalization of foreign economic policy in terms of threats and dangers to the economic security of the state are considered. Attention is paid to the influence of the institutional aspect on the issues of effective redistribution of domestic economic resources, formation of an irrational economic structure, and solving the problem of export dependence of national economies even in the context of export orientation of countries and their participation in international trade facilitation. It is emphasized that as a result of the crisis and during its recovery, government decisions in most cases turn to protectionist policies aimed at eliminating the negative consequences of the main threats to economic security, which are particularly relevant in the period of post-crisis recovery of the national economy.

It is argued that the justification of the protectionist policy and its consequences belongs to the sphere of interests of producers and owners, whose costs are insignificant compared to the costs of the State as a result of the use of harsh methods of tariff regulation, and the reduction of the efficiency of the national economy in general and its individual sectors in particular. It is concluded that the direct link between foreign economic policy and protectionism in times of crises exacerbates the problem associated with the rise in price of imports due to the application of tariffs, which leads to a general increase in prices for products of national producers while maintaining or even increasing the cost of production.

Keywords: foreign economic policy, economic security, crisis, liberalization of economic relations, national security, post-crisis recovery, protectionism.

Постановка проблеми. Світова фінансово-економічна криза початку ХХІ ст., вихід з якої поступово спостерігався у позитивній динаміці зростання основних показників економічного розвитку, відобразила не тільки реальні проблеми, перед якими опинилася сучасна економіка. Ця криза засвідчила, що принципи, на основі яких відбуваються глобальні зміни в економічній структурі світу, є не тільки далеко не досконалими, як про це заявляють представники розвинених країн, пропонуючи іншим країнам впроваджувати конкретні моделі економічного розвитку, зорієнтовані на лібералізацію економічної політики держав, але й теоретично помилковими, принаймні в тій частині, що стосується вибору та застосування інструментів державного регулювання економіки в умовах криз та нестабільного розвитку. В умовах криз виявилася необхідність жорсткого державного регулювання процесів економічного розвитку, що виразилося у застосуванні протекціоністських заходів у зовнішньоекономічній по-

літиці. У цьому контексті доцільно звернути увагу на можливі напрями та шляхи подолання економічних криз у державі, які виникають не тільки через глобальні процеси інтернаціоналізації світової економіки, але й внаслідок загострення збройних конфліктів між державами або навіть прямої агресії одних держав проти інших, адже незмінним залишається те, що сучасні тенденції у світогосподарській системі пов'язані зі зростаючим тиском міжнародної політики з боку розвинених країн та все більш відповідно жорсткішими умовами міжнаціональної конкуренції [5]. Ураховуючи це, сучасний стан економіки України, яка протистоїть збройній агресії РФ й знаходиться у стані рецесії, потребує визначення можливостей післякризового відновлення та забезпечення економічної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем вироблення та реалізації зовнішньоекономічної політики держави, перспективи та наслідки її лібералізації досліджували Д. Вітер [2; 3], В. Геєць [4; 16; 18], В. Горбулін [8], М. Кизим [5], Т. Клебанова [5], О. Черняк [5]. Питання розвитку інноваційно-інвестиційної парадигми та моделі зовнішньоекономічної політики, у тому числі в умовах післякризового відновлення, досліджували О. Дьячук [18], Р. Кірін [17], Р. Подолець [18], В. Устименко [17]. Окрему увагу дослідники приділяють питанням зовнішньоекономічної політики держави в умовах прискорення глобалізаційних процесів та її зв'язку з проблемами забезпечення економічної безпеки на макро- та мікрорівнях Н. Бондаренко [1], Т. Ковальчук [8], Є. Кузьменко [14], В. Чернишов [13], М. Шкурат [14], Л. Яремко [15], а також проблемам реалізації економічної стратегії під впливом ризиків зовнішнього середовища у сфері забезпечення економічної безпеки — Д. Лук'яненко [10], В. Маргасова [9], Ю. Пахомов [10], О. Руденко [9], Н. Татаренко [10]. Серед зарубіжних дослідників питанням лібералізації зовнішньоекономічної політики, вироблення механізмів її реалізації в умовах криз увагу приділяли Дж. Гроссман [21], П. Кругман [21], Д. Річардсон [21], Д. Сальваторе [19; 20]. Водночас питання визначення потенціалу післякризового відновлення від лібералізації зовнішньоекономічної політики у забезпеченні економічної безпеки держави залишається малодослідженим.

Метою статті є визначення потенціалу післякризового відновлення від лібералізації зовнішньоекономічної політики у забезпеченні економічної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Важливим для усвідомлення реальних наслідків лібералізації зовнішньоекономічної політики та реальних наслідків її реалізації виявляється той факт, що подолання глобальної економічної кризи здійснювалося багатьма розвиненими країнами світу на основі активного застосування протекціоністських заходів, які спрямовувалися на захист економічних інтересів конкретної країни. Тим самим ці країни підтвердили очевидну річ, яка полягає в тому, що переважна більшість постулатів економічного лібералізму, які пропонуються іншим країнам з метою покращення їх власної економічної ситуації, виявляються принаймні декларативними й залежать від конкретної ситуації, що

складається у сфері міжнародної економіки, та визначає певні зміни у геополітиці. У цьому контексті варто звернути увагу на те, що інтернаціоналізаційні та інтеграційні процеси у світовій економіці фактично не можуть ґрунтуватися на принципах економічного лібералізму, коли йдеться про кризову ситуацію, тим більше про системну економічну кризу, яка охоплює більшість країн світу. Подібну ситуацію можна спостерігати на прикладі ситуації з фінансово-економічною кризою початку ХХІ ст., яка мала наслідком визначення характерних особливостей післякризового відновлення у сфері зовнішньоекономічної політики різних держав світу.

Свого часу, у докризовий період, звертаючи увагу на необхідність спрощення процедур торгівлі як важливу умову покращення ситуації у сфері світової торгівлі, П. Ламі наводив вражаючу цифру експертної оцінки економії внаслідок вдосконалення торговельних процесів — 300 млрд. доларів, підкреслюючи, що «цими вигодами будуть широко користуватися всі країни» [7, с. 187]. Але залишалося та залишається незрозумілим важливе питання, пов'язане з тим, за допомогою яких саме механізмів розподілу «всі країни» будуть користуватися цими вигодами. При цьому країнам, що розвиваються, пропонуються лише «шляхи реформ» на основі обов'язкового виконання зобов'язань у рамках ВТО. На офіційному рівні йдеться переважно про інституціональний аспект глобалізації, в якому вирішального значення набувають ООН, ЮНІКТАД, ВМО, ЄЕК ООН тощо. Хоча насправді ці наднаціональні та наддержавні утворення мають забезпечити належний та необхідний рівень уніфікації торгівлі для країн, що розвиваються, залишаючи розвиненим країнам конкретні політичні та економічні преференції. Наприклад, стосовно вдосконалення глобальної торговельної системи «мова йде про вдосконалення, які, звісно, допоможуть нам в отриманні доступу на ринки» [7, с. 190].

Більше того, зобов'язання та міжнародні рекомендації щодо лібералізації торгівлі для країн, що розвиваються, виявляються відверто декларативними з точки зору реальних перспектив цих країн у процесах глобалізації торгівлі, особливо на фоні економічних і фінансових криз та їх наслідків, збільшуючи не тільки в цих країнах, але й у розвинених країнах світу кількість протекціоністських засобів. Фактично схема спрощення процедур торгівлі стає основою для зміни форм протекціонізму, для розвитку нових його видів, які у більшості випадків є латентними, але чітко виявляють свою основну функцію — функцію обмежень, що мають сприяти національній економіці навіть за умов, коли на офіційному рівні проголошується лібералізація торгівлі.

Об'єктивно цьому сприяла ситуація, пов'язана з падінням внаслідок кризи світової економіки в 2010 р. на 0,6% порівняно з 2009 р., причому для розвинених країн йшлося саме про падіння (від 2,4% до 5,2% — при середньому рівні по групі країн з розвинутою економікою у 3,2%), а не уповільнення, характерному для інших країн. Також показовим є те, що тенденція падіння показника торгівлі та виробництва, за даними СОТ, припинилася у другій половині 2009 р., після чого у 2010 р. почалось зростання. Позитивна динаміка відновлення у сфері світової торгівлі дає можливість

стверджувати, що «система регулювання торгівлі СОТ відіграє важливу роль у справі сприяння запобіганню зростанню протекціонізму», завдяки чому «однією з позитивних тенденцій у 2009 р. була відсутність будь-якого суттєвого збільшення торговельних бар'єрів, введених членами СОТ у відповідь на кризу, незважаючи на високий рівень безробіття в багатьох країнах» [12]. Але при цьому ж, незважаючи на підписану країнами-членами G-20 угоди про уникнення протекціоністських заходів, криза посилювала тенденції їх застосування, зокрема, нетарифних заходів обмеження торгівлі, а також «протекціоністських новацій» (наприклад, система преференцій національним виробникам). Як свідчить аналіз протекціоністських тенденцій за період кризи, навіть завершення економічного спаду не забезпечує відмову від застосування протекціоністських заходів, які залишаються пріоритетним засобом захисту внутрішніх ринків.

Аналіз післякризової динаміки розвитку світової економіки показує, що кризове скорочення торгівлі з наступною активізацією протекціоністських заходів у зовнішньоекономічній політиці (навіть зважаючи на зобов'язання по Угодах у рамках СОТ) актуалізувало тенденції зовнішньоторговельної регіоналізації. Як підкреслюють аналітики, «регіоналізація торгівлі та преференційні угоди, які вона передбачає, стали відповіддю на суперечності багатосторонніх торгових переговорів щодо лібералізації глобальної торгівлі. Криза поляризувала торговельні зв'язки таким чином, що визначальними на середньострокову перспективу стали такі фактори, як географічне розташування країни, спеціальні торговельні відносини з її сусідами, обумовлені культурною, історичною й політичною подібністю» [11]. При цьому привертає увагу той факт, що активізація світової торгівлі у післякризовий період була пов'язана із зростанням попиту на найбільших ринках країн азіатсько-тихоокеанського регіону, країн Північної та Південної Америки.

Дійсно, як засвідчила світова економічна криза, на сьогодні не існує єдиного алгоритму дій щодо мінімізації збитків та максимізації вигод широкої інтеграції країн у міжнародну економіку, що обумовлює необхідність враховувати цілий спектр обставин, що сприяють посиленню національних економік у глобалізованому середовищі. Серед таких обставин аналітики, враховуючи формування національної зовнішньоекономічної політики, вказують на необхідність враховувати правила, норми й рекомендації міжнародних організацій, адже більшість активних учасників світової торгівлі формують власні торговельні політики саме в рамках чинної системи міжнародного обміну [11]. Хоча в даному випадку навряд чи можливо однозначно позитивно оцінювати процес уніфікації, який пропонується національним урядам з метою підвищення ефективності інтернаціоналізації та інтеграції світової економіки.

У свою чергу, криза сприяла зверненню уваги в межах реалізації економічної політики розвинених країн світу на екстерналізм, який полягає в тому, що вони переносять, перекладають тягар власних витрат на інші національні господарські системи шляхом розширення сфери зовнішньоекономічного впливу, імпорту дешевої сировини і палива, експорту готової

продукції і капіталу, перенесення екологічно небезпечних виробництв на територію країн так званого «другого» і «третього» світу. Такий екстерналізм, наприклад, латентно присутній не тільки у вимогах, що висувуються ЄС до країн-кандидатів у члени Співтовариства, але й у конкретній практиці, яка в післякризовий період загострила тенденції регіоналізації, що актуалізується позитивною динамікою збільшення обсягів торгівлі між ЄС та іншими країнами (показники якої, втім, є, за даними СОТ та МВФ, найгіршими, що обумовлено зниженням динаміки торгівлі між країнами-членами ЄС [12]). Про регіоналізацію як протипагу інтеграції також свідчать показники динаміки світової торгівлі та глобальної економіки, темпи зростання яких, на думку представників МВФ, залежатимуть від динаміки країн з ринками, що формуються. При цьому міжнародні фахівці вказують на імовірність реалізації двох сценаріїв глобального розвитку: дивергентного і конвергентного. Перший сценарій передбачає пасивний розвиток сталих тенденцій, притаманних минулим періодам, посилення диференціації між регіонами, диспропорційний розвиток, уповільнення економічного зростання і розрізненість. Другий сценарій передбачає активну підтримку шляхом державного втручання в економіку інвестицій у капітал, освіту, розвиток інфраструктури, а також лібералізацію торгівлі у процесі міжнародної інтеграції [4]. Більш позитивним вважається конвергентний сценарій, адже у поєднанні з продовженням інтеграції він виявляє потенціал щодо усунення регіональних диспропорцій.

Варто звернути увагу і на вплив інституційного аспекту на питання ефективного перерозподілу внутрішніх економічних ресурсів, формування нераціональної економічної структури, вирішення проблеми експортозалежності національних економік навіть за умов експортної орієнтації країн та їх участі у спрощенні процедур міжнародної торгівлі. Як визнають науковці, «можливість підтримувати макроекономічну внутрішню стабільність перед загрозою постійно змінних умов існування у зовнішньоекономічному середовищі є основним, найбільш важливим чинником, що визначає різні економічні результати», досягнуті країнами, що розвиваються [10].

З іншого боку, аналітичні дані свідчать про те, що внаслідок активізації світових товарних ринків у 2010 р. зростання обсягів світової торгівлі відновилося. Наприклад, збільшення обсягів експорту в Україні у 2010 р. на 4,5 % (на 10,8 % за даними МВФ) відповідало загальносвітовим тенденціям (зростання на 12,8 % за даними МВФ). Разом з тим, за підсумками 2010 р. обсяги світового експорту вже перевищили докризовий рівень [6]. Відповідно до аналітичних прогнозів вітчизняні експортери можуть відновити присутність у ринкових нішах, які вони займали у докризові часи, але без інтенсивного освоєння нових, що обумовлено істотною нестачею ресурсів для фінансування інвестиційних та інноваційних проектів, а також невизначеність ринкового середовища. Більше того, у межах загальної динаміки відновлення економіки у післякризовий період прогнозується покращення кон'юнктури зовнішніх товарних ринків та активізація інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання в Україні, які розглядаються

аналітиками як чинники, що зумовлюватимуть збільшення питомої ваги експорту та його внеску у зростання ВВП, а також збільшення питомої ваги та внеску валового нагромадження основного капіталу у 2011 р. [6]. Причому одним з важливих факторів, що визначає тенденції післякризової динаміки міжнародної торгівлі, на думку вітчизняних аналітиків, є позитивна кореляція між зростанням/падінням валового продукту і приростом/скороченням обсягів торгівлі, що посилюється низкою факторів, а саме: наявністю розвинутої торговельної інфраструктури (світових торговельних майданчиків), зростанням прямих іноземних інвестицій, антиінфляційною політикою більшості країн світу, заходами щодо скорочення бюджетних дефіцитів у багатьох країнах тощо [11; 13].

Фактично йдеться про те, що ті або інші інтеграційні спільноти у межах певних інституціональних утворень змінюють основні принципи ставлення до інших країн, водночас декларуючи необхідність узгодження національних інтересів з єдиною економічною політикою цієї інтеграційної спільноти та застосовуючи щодо цих самих національних економік конкретні засоби, спрямовані на забезпечення власної економічної безпеки. Наприклад, створення економічного союзу передбачає проведення країнами-членами ЄС узгодженої, єдиної економічної політики, яка розглядається як умова досягнення повної економічної інтеграції й потребує певної уніфікації національних законодавств. Зокрема, однією з таких уніфікаційних вимог є відмова від протекціонізму і будь-яких форм преференцій щодо національних суб'єктів господарювання у рішеннях, що приймаються на державному рівні.

Як засвідчила криза, ця умова є дійсно умовністю [1; 2]: ситуація, коли нетарифні методи (у тому числі прихований протекціонізм) були більш-менш ефективними, радикально змінилася, що призвело до того, що контингентування імпорту / експорту активно замінюється неопротекціонізмом, оскільки держави звертаються саме до застосування у зовнішньоекономічній політиці адміністративних торговельних перешкод, нівелюючи в реальній економічній ситуації вільний товарообмін, передбачений економічним лібералізмом, що є наслідком прийняття положень міжнародних договорів, які регулюють процеси світової торгівлі (наприклад, ГАТТ-СОР), відповідно до яких мито і контингенти як інструмент торгової політики значною мірою втратили своє значення. У результаті приховані нетарифні торгові перешкоди виявляються майже єдиним інструментом впливу на торгівлю, що в умовах кризи було характерно, перш за все, для розвинених країн світу або конкретних інтеграційних угруповань [3].

Реальний зміст у цьому разі суттєво не змінюється, але дає можливість зробити певні висновки, одним з важливіших серед яких, з точки зору економічної безпеки держави, є те, що протекціонізм економічно розвинених країн в його сучасних формах служить інтересам транснаціональних корпорацій і монополій, які активно втручаються не тільки, а за сучасних умов навіть і не стільки в конкурентну боротьбу на світовому ринку, скільки в процес державного регулювання економіки. Досить показовою у цьому контексті є, наприклад, позиція Д. Сальваторе [19; 20],

який вказує на погіршення торговельних відносин між великими промисловими країнами світу протягом 80-90 рр. ХХ ст., вважаючи, що це загрожує вставленню нових і ще більш небезпечних форм торговельних обмежень, відомих зараз як «новий протекціонізм». Він висловлюється за підтримку пом'якшення режиму торговельних відносин, що існує між країнами (зокрема між США та Мексикою, а також іншими країнами). Загалом на необхідність нового осмислення сучасних принципів міжнародної торгівлі, торговельної політики, відповідних механізмів ведення міжнародної торгівлі з урахуванням сучасного стану економічної думки та завдань забезпечення економічної безпеки держави вказують П. Кругман і Д. Річардсон. Але більш конкретну критичну позицію займає Дж. Гроссман, аналізуючи стратегічні пріоритети держави в сфері експортних операцій [21]. Проте, коли йдеться про розвиток кризи та вихід з неї, урядові рішення здебільшого стосуються політики протекціонізму, які спрямовано на усунення негативних наслідків таких основних загроз економічній безпеці, що набувають особливої актуальності у період післякризового відновлення національної економіки, як зростання негативного сальдо зовнішньої торгівлі (експорт сировини та імпорту товарів з високою доданою вартістю), імпортна залежність та втрата внутрішніх ринків, енергетична залежність, відтік валютних коштів, зниження валютних резервів держави та ліквідності вітчизняних підприємств, тероризм та криміналізація, погіршення інвестиційної привабливості, деформація галузевої структури економіки, можлива втрата контролю над стратегічними секторами економіки, збільшення зовнішнього боргу, розвиток фінансової кризи, зниження валютних резервів держави, обмеженість доступу на зовнішні ринки, зменшення обсягів експорту продукції тощо [5; 8; 9]. При цьому об'єктивною характеристикою протекціонізму залишається тільки те, що він підтримує виробника, слугуючи реалізації інтересів приватного капіталу, створюючи в період криз (у тому числі в перехідні періоди) можливість для стрімкого нарощування капіталу, а в транзитивних економіках (у тому числі під час післякризового відновлення) — умови для лобювання інтересів монополістів внутрішніх ринків [22]. Власне, виправданість застосування політики протекціонізму та її наслідків належить до сфери інтересів виробників та власників, витрати яких є незначними порівняно з витратами держави внаслідок застосування жорстких методів тарифного регулювання, зниження ефективності національної економіки в цілому та окремих її галузей зокрема. Крім цього, збільшення прибутку виробників майже ніяк не відображається на загальному обороті в галузі, що підкреслює диспропорції між зростанням приватного капіталу, величиною ВВП, ВВП та розвитком соціально-економічної сфери держави [14; 18]. У цьому аспекті протекціонізм, як можливий механізм післякризового відновлення, обумовлює вибір та застосування конкретних економічних важелів у сфері державного регулювання соціально-економічного розвитку країни. Хоча важливим залишається питання, чи є протекціонізм у системі забезпечення економічної безпеки держави ефективним механізмом, що здатний вплинути на зов-

нішньоекономічну політику, урахуваючи ризики післякризового відновлення, до яких можна віднести [15; 16; 17; 23]:

- ситуацію політичної нестабільності;
- збереження високого рівня витрат у виробництві за рахунок підвищення тарифів природних монополій і витрат, пов'язаних з ними видів економічної діяльності, зростання інфляційних очікувань;
- різке спекулятивне підвищення цін на нерухомість;
- зростання споживчих цін унаслідок неспроможності публічної влади контролювати збалансованість товарних та фінансових потоків;
- відсутність стратегії держави щодо енергозабезпечення, низьку результативність виконання державних цільових програм у реальному секторі та відсутність ефективно діючих механізмів і методів щодо реалізації та контролю за ходом виконання бюджетних програм;
- неприйняття радикальних заходів щодо поліпшення торговельних відносин з основними торговельними партнерами, що має наслідком зменшення імпортних квот на зовнішніх ринках, скорочення обсягів експорту, зростання цін на імпортовані енергоносії та відповідне підвищення тарифів на електроенергію;
- неспроможність уряду запровадити ринкові механізми цінового регулювання;
- низький рівень зовнішньої рівноваги, що має наслідком відмову від політики утримання курсу національної валюти гривні та її девальвацію тощо.

Фактично протекціонізм, який беззаперечно має потенціал у сфері забезпечення економічної та національної безпеки країни в умовах стабільного розвитку, вимагає визначення прийнятного ступеня витрат на його реалізацію під час післякризового відновлення. У цьому разі політика ізоляціонізму має вимірюватися не тільки рівнем захищеності держави, але й загальним рівнем споживчих очікувань, адже, як правило, рівень цін на стратегічні види сировини та продукції залишається високим на внутрішньому ринку. Причому монопольне положення виробників уможливорює постійне підвищення цін, незважаючи на динаміку попиту та пропозиції, оскільки протекціонізм залишається основним засобом досягнення інтересів приватного капіталу, його укрупнення та монополізації в усіх сферах національної економіки, що безумовно притаманне періоду післякризового відновлення. З цієї точки зору протекціонізм, підкріплений відповідним політичним рішенням, сам становить певну загрозу економічній та національній безпеці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Урахуваючи безпосередній зв'язок зовнішньоекономічної політики і протекціонізму, можна вказати на суттєву проблему, яка є характерною для періоду післякризового відновлення й полягає у тому, що подорожчання імпорту внаслідок застосування тарифів призводить до загального підвищення цін на продукцію національних виробників при одночасному збереженні або навіть зростанні витрат на виробництво продукції. Монополізація

національних виробників внаслідок обмеженої конкуренції для імпорту за сприяння політики протекціонізму зберігає умови для підтримки постійно високого рівня цін на продукцію, захищену тарифними бар'єрами, підвищуючи ризики актуалізації викликів економічній та національній безпеці держави з боку чинників зовнішнього середовища. У цьому аспекті потребують подальших досліджень механізми державного регулювання економічного розвитку в контексті забезпечення економічної безпеки в умовах криз та післякризового відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Н. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств в умовах глобалізації економіки. *Соціальна економіка*. 2020. № 59. С. 105–117.
2. Вітер Д. Політика протекціонізму та економічна безпека держави. *Митна безпека. Сер. Економіка*. 2010. № 2. С. 52–62.
3. Вітер Д. Інноваційна економіка і зовнішньоекономічна політика держави: концептуалізація теоретичної моделі. *Аналітика і влада*. 2011. № 4. С. 28–34.
4. Геєць В., Гуменюк В. Трансформація системи державного управління в умовах реконструктивної відбудови повоєнної економіки України / Відновлення та реконструкція повоєнної економіки України: Наукова доповідь. — К.: НАНУ, ДУ «ІЕП НАНУ», 2022. С. 115–142.
5. Геєць В., Кизим М., Клебанова Т., Черняк О. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. 240 с.
6. Економіка України у 2011 році: прогноз динаміки та ризики. Аналітична записка // НІСД. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/501>.
7. Лами П. Совместное использование преимуществ глобализации: значение упрощения процедур торговли // Упрощение процедур торговли: Распределение выгод от процесса глобализации в новых условиях безопасности. — Нью-Йорк, Женева: ООН, 2004. С. 187–191.
8. Ковальчук Т., Горбулін В. Економічна безпека і політика: із досвіду професійного аналітика. К.: Знання, 2004. 638 с.
9. Маргасова В., Руденко О., Вітер Д. Забезпечення економічної безпеки держави: теоретичні питання конкуренції та конкурентоспроможності. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2021. Вип. 23. С. 140–146.
10. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: монографія / Пахомов Ю., Лук'яненко Д., Татаренко Н. та ін.; за заг. ред. Лук'яненко Д. К.: КНЕУ, 2001. 538 с.
11. Тенденції міжнародної торгівлі в 2010 році: ризики та можливості для України. Аналітична записка // НІСД. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/381>.
12. Тенденції післякризового відновлення світової торгівлі: ризики та пріоритети зовнішньоекономічної політики України // НІСД. URL: http://www.niss.gov.ua/public/File/2011_nauk_an_rozrobku.
13. Чернишов В. Економічна безпека зовнішньоекономічної діяльності підприємств. *Економіка та суспільство*, 2021. № 24. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-50>.

14. Шкурат М., Кузьменко Є. Зовнішньоекономічна політика України в умовах прискорення глобалізаційних процесів. *Modern Economics*. 2023. № 41. С. 163-169. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V41\(2023\)-23](https://doi.org/10.31521/modecon.V41(2023)-23).
15. Яремко Л. Глобалізований регіон та зовнішньоекономічна безпека України: теоретико-методологічний підхід: [монографія]. Львів: Вид-во ЛКА, 2007. 524 с.
16. Heyets V. Restructuring the Socialization of Ukraine's Population Under Instability and in Post-Stabilization Period. *Science and innovation*. 2023. Vol. 19. № 6. P. 3-18.
17. Heyets V., Ustymenko V., Kirin R. The Innovation and Investment Paradigm of Acquiring Subsoil Use Rights in the Conditions of the Post-War Recovery of Ukraine's Economy. *Science and innovation*. 2023. Vol. 19. № 5. P. 3-17.
18. Heyets V., Podolets R., Diachuk O. Post-war economic recovery of Ukraine in the imperatives of low-carbon development. *Science and innovation*. 2022. Vol. 18. № 6. P. 3-16.
19. Salvatore D. Protectionism and World Welfare. — Cambridge University Press, 1993. 464 p.
20. Salvatore D. The New Protectionist Threat to World Welfare. — Elsevier Science Ltd., 1987. 598 p.
21. Strategic Trade Policy and the New International Economics / ed. by Paul Krugman. — MIT Press, 1986. 296 p.
22. Viter D., Brezhneva-Yermolenko O. Neoliberal Ideology For Transitive Economic: Capitalism vs Socialism. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*. 2015. Vol. 59. P. 131-137.
23. Viter D., Fisunen P., Kovalenko-Marchenkova Y. Stabilization of the macroeconomic situation and the tax rates level (theoretical conclusions for transitive economy). *Revista Espasios*. 2020. Vol. 41. Iss. 27. P. 40-48.

REFERENCES

1. Bondarenko N. (2020). Rozvytok zovnishnoekonomichnoi diialnosti ukrainskykh pidpriemstv v umovakh hlobalizatsii ekonomiky [Development of foreign economic activities of Ukrainian enterprises in the conditions of economic globalization]. *Sotsialna ekonomika — Social economy*. № 59. P. 105–117 [in Ukrainian].
2. Viter D. (2010). Polityka protektsionizmu ta ekonomichna bezpeka derzhavy [Policy of protectionism and economic security of the state]. *Mytna bezpeka. Ser. Ekonomika — Customs security. Ser. Economy*. № 2. P. 52-62 [in Ukrainian].
3. Viter D. (2011). Innovatsiina ekonomika i zovnishnoekonomichna polityka derzhavy: kontseptualizatsiia teoretychnoi modeli [Innovative economy and foreign economic policy of the state: conceptualization of the theoretical model]. *Analitika i vlada — Analytics and power*. № 4. P. 28-34 [in Ukrainian].
4. Heiets V., Humeniuk V. (2022). Transformatsiia systemy derzhavnoho upravlinnia v umovakh rekonstruktyvnoi vidbudovy povoiennoi ekonomiky Ukrainy [Transformation of the public administration system in the conditions of reconstructive reconstruction of the post-war economy of Ukraine]. *Vidnovlennia ta rekonstruktsiia povoiennoi ekonomiky Ukrainy: Naukova dopovid*. — K.: NANU, DU «IEP NANU». P.115-142 [in Ukrainian].

5. Heiets, V., Kyzym, M., Klebanova, T., Cherniak O. (2006). Modeliuvannia ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo [Modeling of economic security: state, region, enterprise]– Kh.: VD «INZhEK» [in Ukrainian].
6. Ekonomika Ukrainy u 2011 rotsi: prohnoz dynamiky ta ryzyky [Ukraine's economy in 2011: dynamics forecast and risks]. *NISD*. Retrived from <http://www.niss.gov.ua/articles/501> [in Ukrainian].
7. Lamy P. (2004). Sovmestnoe yspolzovanye preymushchestv hlobalyzatsyy: znachenye uproshcheniya protsedur torhovly [Sharing the benefits of globalization: the value of trade facilitation]. *Uproshcheniye protsedur tovgovli: Raspredeleniye vygod ot protsessa globalizatsii v novykh usloviyakh bezopasnosti*. New York, Geneva: OON. P. 187-191 [in Russian].
8. Kovalchuk T., Horbulin V. (2004). Ekonomichna bezpeka i polityka: iz dosvidu profesiinoho analityka [Economic security and politics: from the experience of a professional analyst]. K.: Znannia [in Ukrainian].
9. Marhasova V., Rudenko O., Viter D. (2021). Zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky derzhavy: teoretychni pytannia konkurentsii ta konkurentospromozhnosti [Ensuring the economic security of the state: theoretical issues of competition and competitiveness]. *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini* – Public management and administration in Ukraine. 23 P. 140-146 [in Ukrainian].
10. Pakhomov Yu., Lukianenko D., Tatarenko N. (2001). Stratehii ekonomichnoho rozvytku v umovakh hlobalizatsii [Strategies of economic development in the conditions of globalization: a monograph]. K.: KNEU [in Ukrainian].
11. Tendentsii mizhnarodnoi torhivli v 2010 rotsi: ryzyky ta mozhlyvosti dlia Ukrainy. Analitychna zapyska [International trade trends in 2010: risks and opportunities for Ukraine. Analytical note]. *NISD*. Retrived from <http://www.niss.gov.ua/articles/381> [in Ukrainian].
12. International trade trends in 2010: risks and opportunities for Ukraine. Analytical note. [Trends in the post-crisis recovery of world trade: risks and priorities of Ukraine's foreign economic policy]. *NISD*. Retrived from http://www.niss.gov.ua/public/File/2011_nauk_an_rozrobku [in Ukrainian].
13. Chernyshov, V. (2021). Ekonomichna bezpeka zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstv [Economic security of foreign economic activity of enterprises]. *Ekonomika ta suspilstvo*. № 24. Retrived from <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-50> [in Ukrainian].
14. Shkurat M. Ye., Kuzmenko Ye. H. (2023). Zovnishnoekonomichna polityka Ukrainy v umovakh pryskorennia hlobalizatsiinykh protsesiv [Foreign economic policy of Ukraine in conditions of acceleration of globalization processes]. *Modern Economics*. № 41. P. 163-169. Retrived from [https://doi.org/10.31521/modecon.V41\(2023\)-23](https://doi.org/10.31521/modecon.V41(2023)-23) [in Ukrainian].
15. Iaremko L. (2007). Hlobalizovanyi rehion ta zovnishnoekonomichna bezpeka Ukrainy: teoretyko-metodolohichni pidkhid [Globalized region and foreign economic security of Ukraine: theoretical and methodological approach]. Lviv. LKA [in Ukrainian].
16. Heyets V. Restructuring the Socialization of Ukraine's Population Under Instability and in Post-Stabilization Period. *Science and innovation*. 2023. Vol. 19. № 6. P. 3-18 [in English].

17. Heyets V., Ustymenko V., Kirin R. The Innovation and Investment Paradigm of Acquiring Subsoil Use Rights in the Conditions of the Post-War Recovery of Ukraine's Economy. *Science and innovation*. 2023. Vol. 19. № 5. P. 3-17 [in English].
18. Heyets V., Podolets R., Diachuk O. Post-war economic recovery of Ukraine in the imperatives of low-carbon development. *Science and innovation*. 2022. Vol. 18. № 6. P. 3-16 [in English].
19. Salvatore D. Protectionism and World Welfare. — Cambridge University Press, 1993. 464 p. [in English].
20. Salvatore D. The New Protectionist Threat to World Welfare. — Elsevier Science Ltd., 1987. 598 p. [in English].
21. Strategic Trade Policy and the New International Economics / ed. by Paul Krugman. — MIT Press, 1986. 296 p. [in English].
22. Viter D., Brezhneva-Yermolenko O. Neoliberal Ideology For Transitive Economic: Capitalism vs Socialism. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*. 2015. Vol. 59. P. 131-137 [in English].
23. Viter D., Fisunen P., Kovalenko-Marchenkova Y. Stabilization of the macroeconomic situation and the tax rates level (theoretical conclusions for transitive economy). *Revista Espasios*. 2020. Vol. 41. Iss. 27. P. 40-48 [in English].